

Barokken: selviscenesættelse og forføngelighed

I 600-tallet

Kunstmaler Thomas Kluges portræt af den kongelige familie. Maleriet kan ses på Amalienborgmuseet.

Opgave: Et moderne kongeportræt?

Lav en beskrivelse af maleren Thomas Kluges portræt af kongefamilien fra 2013.

1. Kom fx ind på, hvad billedets baggrund kan symbolisere.
2. Overvej, hvorfor maleren har valgt at placere Prins Christian forrest – og hvorfor han ser så alvorlig ud.
3. Hvordan iscenesættes kongefamilien?

Enevælde: kongemagt og selviscenesættelse

Enevælden blev indført i Danmark i 1660. Danmark blev gjort til et *arverige*; fra da af tiltrådte en konge automatisk efter en anden konges død uden at forhandle betingelser med adelen eller borgerskabet først. Kongen (først Frederik den 3. og senere hans arvinger) gav al magt til sig selv og fremstillede sig selv som direkte valgt af Gud: "konge af Guds nåde". Kongen blev altså Guds nærmeste repræsentant på jorden, hvilket gjorde det svært for befolkningen at sætte spørgsmålstegn ved kongens position. Den magt, som enevælden gav, fik folk omkring kongen til at bukke og skrabe. De kongelige iscenesatte deres eksklusive livsstil ved hjælp af dyre beklædningsgenstande, smykker, overdådige slotte og smukt anlagte haver. Alle disse herligheder pegede på kongens magt og fuldkommenhed. På den måde blev kongen nærmest en guddommelighed i sig selv.

Barokken: en litterær periode og stil

Perioden fra ca. 1650 til 1720 kaldes i den danske litteratur for Barokken. Ordet barok betyder uregelmæssig, vild, overdreven, effektjagende. Så den barokke litteratur følger tidens ånd med *det pyntede* og *det pompøse*. Barokken er en skrivestil, der – ligesom de kongelige i deres vilde livsstil – har fokus på formen. Den svulmende form kan karakteriseres som en *barok skrivestil*.

Og hvem læste så litteratur i 1600-tallet? Ganske få kunne læse, så publikummet var især kongelige, adelige og præster. Litteraturens funktion var at hylde de øverste i samfundet og den religion, som understøttede magtforholdene i samfundet. Digteren fabrikerede fx digte til kongen og var økonomisk afhængig af ham. Ytringsfriheden var begrænset til at rose de øverste figurer på kransekagen. På den måde blev digteren opfattet som en slags håndværker, der lavede litteratur til bestemte lejligheder, der skulle fejres overdådigt og pompøst. Disse digte kaldes for *lejlighedsdigte*.

Periodens store digter var Thomas Kingo (1634-1703). Hans forældre var fattige, men Kingo fik alligevel en boglig uddannelse som præst, og allerede da han var i starten af 40'erne, blev han biskop. Kingo havde et godt håndslag for lyrik. Han skrev religiøse salmer med modsætninger mellem sorg og glæde, jorden og himlen. Salmerne hyldede kirken og den kristne tro. Indirekte hædrer salmerne også enevældskongen, for han var indsat af Gud. Meget få kunne som nævnt læse dengang, men hvis man som almindelig borger eller bonde gik i kirke, kunne man lytte til ordene. Hvis man i dag kigger i en salmebog i kirken, er et meget stort antal af salmerne skrevet af Kingo.

Kingo havde en høj stjerne hos magthaverne og en god næse for at fremme sin egen karriere ved at skrive *hyldestigte* til de kongelige og de adelige. Sådan et hyldestigt kunne fx starte med en hilsen til kongen: "Allernådigste Herre og Konge". I et digt, hvor Kingo vil bede om hjælp, lyder det: "Allerinderligste og underdanigste suk og søgning hos vor allernådigste herre og konge". Det er et sprog, som virker noget overdrevet set med nutidens øjne.

Opgave: Moderne konger?

1. Find videoen til Katy Perrys "California Gurls", og overvej, om der er eksempler på noget, der er overdrevet. Slå evt. ordet 'barok' op på sproget.dk. På hvilken måde kan videoen siges at være barok?
2. Sammenlign den måde, Snoop Dogg fremstilles på i videoen "California Gurls", med Mikael Van Havens maleri af Christian 5.'s kroning. Hvilke ligheder og forskelle er der?
3. Kan vor tids konger og dronninger fremstille sig som Christian d. 5 eller Snoop Dogg. Hvorfor (ikke)?

Christian den 5. på tronen. Maleri af Michael Van Haven.

Opgave: vor tids selviscenesættelse?

Kig på de tre Instagram-billeder, som Maria (22 år) har lagt ind på sin Instagram-profil.

Diskuter to og to for hvert billede:

1. Er der baroktræk i billedet? Begrund jeres svar.
2. Hvad vil Maria signalere med billedet?
3. I hvilken grad kan man tale om, at billedet viser virkeligheden? Og i hvilken grad er billedet et udtryk for selviscenesættelse?
4. Afsluttende: Er der baroktræk i nogle af de billeder, I kender fra de sociale medier? Hvis ja: Giv nogle eksempler.

#sommersæt

#sushi #healthy

#soppetur

Vanitas: Husk at du skal dø!

Barokken er en periode præget af store *kontraster*. På den ene side har barokken fokus på det pyntede sprog og den luksuriøse livsstil (i hvert fald hos den øverste samfundsklasse), men samtidig er der en erkendelse af, at pragten ikke varer evigt. Der var i perioden en tydelig skelnen mellem *det jordiske, flygtige liv* og *det himmelske, evige liv*. Det viste man i periodens litteratur og især malerier med et symbol, der kaldes *vanitas*.

Vanitas er latin og betyder *forfængelighed* eller *forgængelighed*. Alle jordiske glæder som rigdom og skønhed er udtryk for forfængelighed, for det er kun kortvarige glæder, som vil gå tabt, når vi dør. De typiske *vanitassymboler* er genstande, som let forsvinder eller som er skrøbelige. Det er fx slukkede stearinlys, frugter, blomster, dødningehoveder, bobler eller ting af glas, som skal minde modtageren om, at livet på jorden blot er en midlertidig og forgængelig passage.

Opgave: vanitas i billedkunsten

1. Hvilke elementer på maleriet herunder er vanitassymboler?
2. Forklar, hvorfor de minder os om, at vi skal dø?

Jan van Kessel: "Vanitas Stilleben", 1665

Tip – Barokken

Læs mere om splittelsen mellem det jordiske og det himmelske i kapitlet "Romantikken" (side 61). Både Barokken og Romantikken har en splittet, dualistisk, verdensopfattelse.

Vanitas i litteraturen

Barokkens store digter, Thomas Kingo, skrev naturligvis også digte med vanitassymboler. Det mest kendte er salmen "Ked af verden, kær i himlen" fra 1681. Digtet består af 15 strofer, en indledende strofe og 14 strofer, som er kontraster til hinanden, kaldet *antiteser*. Det betyder, at strofe 2 minder om strofe 9, strofe 4 minder om strofe 11 etc. Her ses igen fokus på den barokke skrivestil med kontraster og symmetri.

Thomas Kingo: "Ked af verden, kær i himlen"

1.

Far, verden, far vel,
jeg kedes nu ved at være din træl*,
de byrder, som du mig har bylted oppå*,
dem kaster jeg fra mig og vil dem forsmå*,
jeg river mig løs, og jeg kedes nu ved
forfængelighed,
forfængelighed.

2.

Hvad er det dog alt
som verden opsminker med smuk gestalt*?
Det er jo kun skygger og skinnende glar*,
det er jo kun bobler og skrattende kar*,
det er jo kun ise-skrog*, skarn og fortræd,
forfængelighed,
forfængelighed.

4.

O rigdom og guld,
du jorderigs afgud* i skinnende muld*,
Du er dog af verdens bedragelig ting,
som vokser, aftager og byttes omkring,
du er dog, i højeste mærke og med*,
forfængelighed,
forfængelighed.

træl slave
forsmå vise foragt
gestalt skikkelse, dvs. sådan som den jordiske verden ser ud
glar glas
kar beholder
ise-skrog tynd is
afgud noget som tilbedes (i stedet for Gud)
muld jord
mærke og med i alt

8.

Ak, kødelig lyst,
som mangel med dødbringende læber har kyst*,
dit fængende tønder*, din flyvende gnist,
har mangel i evige luer henhvist*,
din skål virker som honning, men drikken er led
forfængelighed,
forfængelighed.

9.

Så far da, farvel,
du skal nu ej længer bedrage min sjæl,
bedragelig verden, jeg takker dig af,
og synker dig ned i forglemmelsens grav,
jeg længes at bøde* for min sorg og nød
i Abrahams skød*,
i Abrahams skød.

11.

Min rigdom og guld,
skal være af ren varighed fuld,
den skal ikke tyven bestjæle mig da,
den skal ej klogskab narre mig fra,
min rigdom er fri for al jordens stød*,
i Abrahams skød,
i Abrahams skød.

15.

Min lyst og min fryd
forfriskes ved engle-basuner og lyd,
men Gud er al lysten for mig og for dem!
Far op da, min sjæl, og al verden forglem!
Men glem ej at lysten er evig og sød
i Abrahams skød,
i Abrahams skød.

Ovenstående uddrag er tilpasset nudansk retstavning. Originaltekst er hentet fra: Thomas Kingo: *Ked af verden kær ad Himlen*. I: *Aandelig Siunge-Koor, Anden Part*. 1. Udgave. 1681. www.adl.dk.

kyst kysset
tønder materiale, som let kan tændes
henhvist henkastet
bøde forbedre
Abrahams skød metafor for Paradis
stød usikkerhed

Opgave: Arbejd med digtet

1. Hvordan er rimstrukturen i digtet?
2. Hvert par af stroferne (2+9, 4+11 og 8+15) har et fælles tema – hvilke temaer kan I finde?
3. Find eksempler på *vanitassymboler*, dvs. ting som ikke varer evigt.
4. Giv eksempler på stilfigurer, fx *gentagelser*, *kontraster*, *personificeringer* og *overraskende ordsammensætninger*.
5. Opsamlende: Hvordan passer jeres svar med barokkens stil?
6. Perspektiverende: Find sangteksten til Nik & Jays hit "En dag tilbage" fra 2004.
 - a. Hvad ville Nik og Jay gøre, hvis de kun havde en dag tilbage at leve i?
 - b. Sammenlign deres svar med Kingos syn på døden i digtet.

Perspektiverende: Barokken**Opgave: baroktræk i musik**

1. Find sangteksten og musikken til "Neonlys" af Ukendt Kunstner.
2. Hvilke elementer i teksten minder om barokken? Inddrag citater fra sanguddraget herunder i jeres svar.

“ Uanset hvor jeg er, ser jeg guld og diamanter
 Blinke i lampernes skær
 Bliver jeg berømt og berygtet
 Elsket eller frygtet
 Er det egentlig det hele værd
 Oh ja jeg stopper ikke før ser mit navn på et neonlys
 Før jeg ser mit navn på et neonlys
 Før jeg ser mit navn på et neonlys
 Stopper ikke før jeg ser mit navn på et neonlys

Ukendt Kunstner: Eget Plademærke, 2013

3. Hvad ville Kingo mon sige, hvis han mødte Ukendt Kunstner?

Barok-testen**Hvad ved du om Barokken?**

Besvar følgende spørgsmål:

1. Hvad betyder det, at kongen fra 1660 var *konge af Guds nåde*? Forklar med egne ord.
2. Hvad betyder ordet barok?
3. Hvad er et lejlighedsdigt? Og hvad er dets funktion?
4. Hvad hedder denne periodes store digter?
5. Hvilke ligheder og forskelle ser I mellem Thomas Kluges portræt af kongefamilien og barokkens stil?
6. Afslut følgende sætninger:
 - a. De enevældige konger iscenesatte sig selv for at ...
 - b. Tre typiske *vanitassymboler* er...
 - c. I digtet "Ked af verden, kær i himlen" har digteren fokus på...
 - d. Måske kan man sammenligne barokkens selviscenesættelse med i dag, fordi ...